

Examen VMBO-GL en TL

2017

tijdvak 1
donderdag 18 mei
13.30 - 15.30 uur

economie CSE GL en TL

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 43 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 55 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Meerkeuzevragen

Schrijf alleen de hoofdletter van het goede antwoord op.

Verbouw bewust!

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebronnen 1, 2 en 3 in de bijlage.

Erben en Fabia wonen al weer tien jaar in hun eengezinswoning in Utrecht. Ze hebben plannen om een ander huis te kopen, maar ze zijn bang dat ze hun oude huis niet kunnen verkopen. Ze zitten dan met twee huizen, waardoor ze dubbele woonlasten hebben. Misschien is het beter om het huidige huis te verbouwen, maar dan wel milieubewust!

- 1p 1 Als je je eigen huis niet kunt verkopen en je hebt al een ander huis gekocht, kun je dubbele woonlasten hebben.
→ Noem twee voorbeelden van woonlasten, die je dan dubbel kunt hebben.

Elke keuze heeft financiële voor- en nadelen. Erben en Fabia overwegen om niet te verhuizen, maar hun huidige huis te verbouwen.

- 2p 2 Geef één voordeel **en** één nadeel van het verbouwen van je huis in plaats van een ander huis kopen.

Ze besluiten hun huis te verbouwen. Het doel is ook minder energie te verbruiken, wat goed is voor het milieu en hun portemonnee. Op www.milieucentraal.nl lezen ze hierover duidelijke informatie.

Gebruik informatiebron 1.

- 1p 3 Als je wilt investeren, is de terugverdientijd van belang. Dit is de tijd die het duurt voordat je zo veel bespaard hebt, dat je daarmee de investering hebt terugverdiend.

Welke investering in je huis geeft de kortste terugverdientijd?

- A aanschaffen zonneboiler
- B aanschaffen zonnepanelen
- C isoleren schuin dak verwarmde zolder
- D isoleren spouwmuur
- E vervangen enkelglas door HR++ glas

Erben en Fabia hebben een energieadviseur ingeschakeld, die een aantal energiebesparende investeringen heeft voorgesteld. De adviseur heeft berekend hoeveel het verbruik kan dalen, nadat ze hun investeringen in hun huis hebben gedaan. Door deze maatregelen wordt ook het milieu minder belast. De uitstoot van CO₂ wordt gezien als grote veroorzaker van de opwarming van de aarde.

Gebruik informatiebron 2.

- 2p 4 Bereken in hele kilogrammen hoeveel minder CO₂ door elektriciteitsverbruik **en** ook hoeveel minder CO₂ door gasverbruik Erben en Fabia uitstoten per jaar na de investeringen in hun huis. Schrijf je berekeningen op.

Erben en Fabia moeten het geld voor de investeringen lenen. De energieadviseur legt uit, dat je voor dit soort investeringen geld kunt lenen via de gemeente, de zogenaamde duurzaamheidslening, óf geld kunt lenen van een bank.

- 1p 5 Er zijn in Nederland maar weinig banken, waar zij het geld kunnen lenen. Van welke marktform is hier sprake?
- A monopolistische concurrentie, want er zijn veel aanbieders van geld
 - B monopolistische concurrentie, want er zijn weinig aanbieders van geld
 - C oligopolie, want er zijn veel aanbieders van geld
 - D oligopolie, want er zijn weinig aanbieders van geld

Gebruik informatiebron 3.

- 2p 6 Bereken het totale voordeel in euro's voor Erben en Fabia, als zij via de gemeente € 10.000 kunnen lenen voor de investeringen in plaats van lenen bij de Ortusbank. Schrijf je berekening op.

Werken bij de supermarkt

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave hoef je geen gebruik te maken van een informatiebron in de bijlage.

uit een krant:

Waar dat mogelijk is, eist vakcentrale CNV komend jaar bij cao-onderhandelingen 3,5% loonsverhoging. Een redelijke eis, aldus de voorzitter.

- 1p 7 Een werkgever wil meestal de lonen zo laag mogelijk houden. Op een krappe arbeidsmarkt zullen werkgevers eerder bereid zijn hogere lonen te betalen.
In welke situatie is er sprake van een krappe arbeidsmarkt?
A als er veel vraag naar arbeid is én er veel aanbod van arbeid is
B als er veel vraag naar arbeid is én er weinig aanbod van arbeid is
C als er weinig vraag naar arbeid is én er veel aanbod van arbeid is
D als er weinig vraag naar arbeid is én er weinig aanbod van arbeid is
- 1p 8 Boas werkt bij een exportbedrijf en Hanna bij een supermarkt. Ze wonen sinds een jaar samen. Boas verwacht dat de lonen in zijn bedrijf gaan stijgen. Dat kan gevolgen hebben voor de internationale concurrentiepositie van zijn bedrijf.
Hieronder staan drie economische verschijnselen:
1 minder ruimte voor investeringen
2 veroudering van de kapitaalgoederen
3 stijging van de bedrijfskosten
In welke regel staan deze verschijnselen zo, dat een logische gedachtegang ontstaat?
A loonstijging → 1 → 3 → 2 → verslechtering concurrentiepositie
B loonstijging → 2 → 3 → 1 → verslechtering concurrentiepositie
C loonstijging → 3 → 1 → 2 → verslechtering concurrentiepositie

“Met onze supermarkt hebben we niet veel te maken met de internationale concurrentiepositie”, zegt Hanna. “Toch is de hoogte van de lonen ook voor de supermarkt erg belangrijk. Mijn bedrijfsleider wil graag jonge werknemers. Kijk maar eens naar de leeftijdsopbouw van de werknemers van onze supermarkt.”

leeftijd	aantal
tot en met 20 jaar	21
van 21 tot en met 30 jaar	3
van 31 tot en met 40 jaar	2
van 41 tot en met 50 jaar	1
51 jaar en ouder	1

- 1p 9 Bereken hoeveel procent van de werknemers van de supermarkt van Hanna jonger is dan 21 jaar. Schrijf je berekening op.

Hanna zegt dat er in Nederland een ‘supermarktoorlog’ aan de gang is. Mede door deze prijzenoorlog worden oudere werknemers vervangen door jongere werknemers. Hierdoor kan de arbeidsproductiviteit veranderen.

- 2p 10 Volgens Hanna kan door het vervangen van oudere werknemers door jongere werknemers de arbeidsproductiviteit gaan stijgen. Boas is het daar niet mee eens: “Volgens mij zal de arbeidsproductiviteit juist gaan dalen, als je ouderen vervangt door jongeren.”
→ Geef één argument voor de mening van Hanna **en** één argument voor de mening van Boas.

- 1p 11 Jonger personeel en minder personeel zijn manieren voor de supermarkt om te besparen op de loonkosten.
→ Noem een reden waarom de besparing op de loonkosten **geen** gevolgen heeft voor de brutowinst van de supermarkt.

- 1p 12 Volgens Hanna zullen ook de leveranciers aan de supermarkten getroffen worden door de supermarktoorlog.
→ Leg uit hoe de leveranciers aan de supermarkten door de supermarktoorlog getroffen kunnen worden.

Wie betaalt de hoogste heffing?

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebronnen 4 en 5 in de bijlage.

uit een krant, oktober 2014:

Door de kabinetsvoorstellen gaan hogere inkomens fors meer belasting betalen. De komende jaren gaan mensen met een belastbaar inkomen van meer dan € 70.000 per jaar, over elke euro die ze meer verdienen dan € 70.000, 60%, in plaats van 52%, belasting betalen.

De loon- en inkomstenbelasting (in box 1) in Nederland is een voorbeeld van een progressieve belastingheffing.

- 1p 13 Wat betekent een progressief belastingstelsel?
- A De loon- en inkomstenbelasting berust op het profijtbeginsel.
 - B De loon- en inkomstenbelasting gaat ieder jaar wat omhoog.
 - C Mensen met veel vermogen moeten veel belasting betalen.
 - D Mensen met een hoger inkomen betalen procentueel meer belasting.

Hanneke en Lena, twee vriendinnen, bespreken wat de nieuwe overheidsmaatregelen voor hen gaan betekenen. Hanneke heeft een belastbaar inkomen van € 80.000 per jaar en Lena van € 19.000 per jaar. Hanneke zegt dat ze 60% belasting moet betalen over het bedrag boven de € 70.000. Dat is dus € 6.000. Lena zegt dat het gemiddelde belastingpercentage voor Hanneke nog altijd heel wat lager ligt dan 60%.

- 1p 14 Als het voorstel doorgaat, valt Hanneke met haar belastbaar inkomen in de 60%-schijf. Gemiddeld betaalt ze echter minder dan 60%.
→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Het 60%-tarief geldt alleen over ...(1)... (€ 80.000 / het gedeelte boven de € 70.000).

Bij het gemiddelde percentage in box 1 doen ook de ...(2)... (hogere / lagere) percentages voor een deel van het inkomen mee.

De overheid wil voor mensen met een laag belastbaar inkomen, zoals Lena, juist het belastingpercentage verlagen, zodat zij een hoger besteedbaar inkomen overhouden.

Gebruik informatiebron 4.

- 1p 15 Uit de grafiek blijkt dat over de eerste euro's van het belastbaar jaarinkomen geen belasting afgedragen wordt. Wat is hiervan de reden?
- A de aftrekposten
 - B de heffingskortingen
 - C de inkomensvrijstelling
 - D de vermogensvrijstelling

Het verschil tussen mensen met hoge inkomens en mensen met lage inkomens in Nederland is groter geworden. Zo blijkt dat:

- de laagste inkomens tussen 1990 en 2011 er reëel 10% op achteruit zijn gegaan,
- lage inkomens meestal sociale uitkeringen zijn.

- 1p 16 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

De ontvangers van sociale uitkeringen zijn er de laatste twintig jaar reëel op achteruit gegaan, doordat de ...(1)... (lonen / prijzen) meer zijn ...(2)... (gedaald / gestegen) dan de sociale uitkeringen.

De overheid kan de inkomensverschillen verkleinen, bijvoorbeeld door de aftrek van de hypotheekrente af te schaffen.

Gebruik informatiebron 5.

- 1p 17 Lorenzcurve B geeft de inkomensverdeling in Nederland aan in 2014. Stel dat de overheid in 2015 de aftrek van de hypotheekrente afschaft. Welke Lorenzcurve geeft de inkomensnivellering weer die daardoor ontstaat?
- A Lorenzcurve A
 - B Lorenzcurve B
 - C Lorenzcurve C

Export

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave hoef je geen gebruik te maken van een informatiebron in de bijlage.

uit een krant:

Nederland heeft een vijftien maanden durende recessie achter zich gelaten. De economie groeide in het derde kwartaal van 2013 met 0,1% ten opzichte van het voorgaande kwartaal.

Dat blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) van donderdag 14 november 2013. De groei is vooral te danken aan de export van goederen.

- 1p 18 De Nederlandse economie wordt omschreven als een open economie. Een open economie maakt een land economisch kwetsbaar.
→ Geef één argument waarom een open economie een land economisch kwetsbaar maakt.
- 1p 19 Een open economie kan ook leiden tot een hogere welvaart voor de inwoners van een land.
→ Geef één argument waarom een open economie ook kan leiden tot een hogere welvaart voor de inwoners van een land.

In Duitsland is in 2013 een brutominimumloon ingevoerd van € 8,50 per uur.

indexcijfers brutominimumloon in Duitsland, van 2013 tot en met 2015

jaar	indexcijfer
2013	100,0
2014	101,1
2015	102,0

- 1p 20 Bereken in twee decimalen het brutominimumloon per uur in Duitsland in 2015. Schrijf je berekening op.

- 2p 21 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.
Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2) en (3) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.
Door de invoering van het brutominimumloon in Duitsland zullen de loonkosten in Duitsland gaan ...(1)... (dalen / stijgen) ten opzichte van Nederland.
Nederlandse producten worden, in verhouding tot Duitse producten, ...(2)... (duurder / goedkoper). Daardoor ...(3)... (verbetert / verslechtert) de internationale concurrentiepositie van Nederlandse exportbedrijven.
- 1p 22 Het Nederlandse bedrijfsleven moet blijven innoveren om voldoende concurrentiekracht te behouden. De Nederlandse overheid wil kredieten verlenen om bedrijven te helpen innoveren. De overheid verwacht daardoor op wat langere termijn extra inkomsten te ontvangen.
→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.
Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.
Als bedrijven door innovatie nieuwe producten op de markt brengen, kan de afzet ...(1)... (afnemen / gelijkblijven / toenemen). Over de omzet moet ...(2)... (btw / exportsubsidie / premie sociale verzekeringen) betaald worden, wat extra inkomsten oplevert voor de overheid.

Gaat de accijns over de grens?

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave hoef je géén gebruik te maken van informatiebronnen in de bijlage.

<p><i>uit een krant, oktober 2013:</i> De minister van Financiën maakte vorige week bekend, dat de accijnstarieven in Nederland van alle alcoholhoudende producten opnieuw gaan stijgen. De minister houdt geen rekening met het 'grenseffect'. Daarmee wordt bedoeld dat Nederlandse consumenten hun aankopen gaan doen in het buitenland vanwege de gestegen prijzen in Nederland.</p>	 <p>btw € 0,35 accijns € 0,07 kale prijs € 1,58 exclusief btw & accijns</p>
--	---

- 2p 23 In de afbeelding wordt de gemiddelde prijsopbouw van een glas bier weergegeven.
→ Bereken hoeveel procent van de consumentenprijs van een glas bier naar de overheid gaat. Schrijf je berekening op.
- 1p 24 Accijnzen zijn een belangrijke bron van inkomsten voor de overheid. De overheid heeft met de heffing van accijnzen nog een ander belangrijk doel.
→ Noem, behalve inkomsten, nog één ander belangrijk doel van de overheid om accijns te heffen.

Verschillende economen waarschuwen de overheid, dat door de voortdurende verhogingen van de accijns op alcohol de totale inkomsten van de accijnzen lager kunnen worden.

- 2p 25 In 2012 ontving de overheid per liter bier € 0,34 aan accijnzen. In totaal leverde dat € 387.907.136 aan bieraccijnzen op. Op 1 januari 2013 werden de accijnzen op bier met 10% verhoogd en op 1 januari 2014 nog eens met 5,75%.
→ Hoeveel liter bier moet er in 2014 minimaal in Nederland worden verkocht om evenveel accijnzen als in 2012 binnen te krijgen? Schrijf je berekening op.

1p 26 De economen die waarschuwen voor lagere accijnsinkomsten, wijten dit aan het 'grenseffect'.

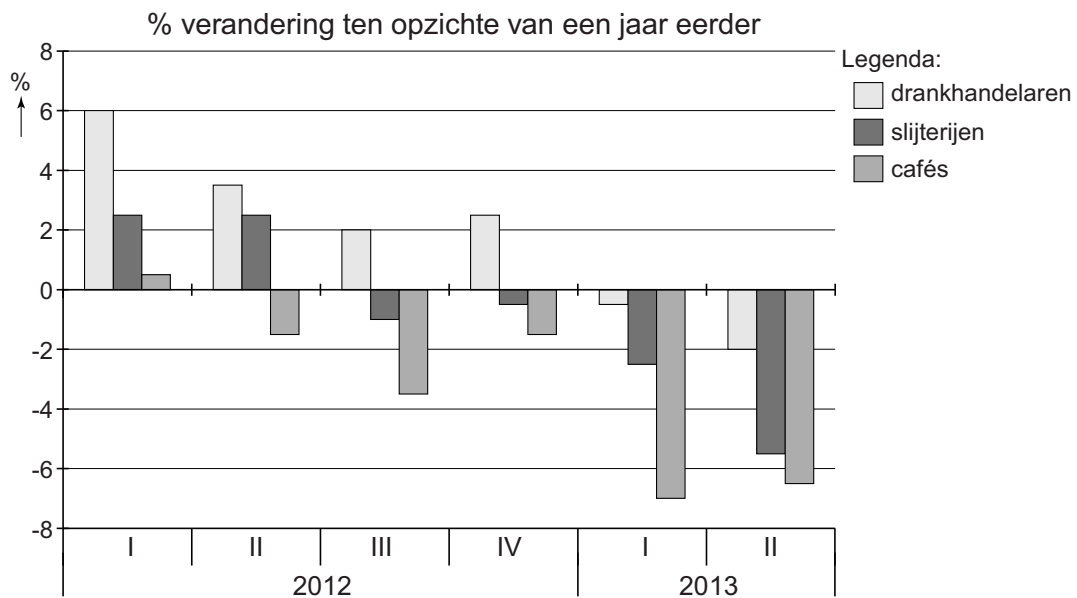
Hieronder staan drie economische verschijnselen:

- 1 Meer Nederlanders gaan in het buitenland alcohol kopen.
- 2 Prijsverschil met het buitenland wordt groter.
- 3 Winkels en cafés in Nederland verkopen minder alcohol.

In welke regel staan deze verschijnselen zo, dat de gedachtegang van de economen ten aanzien van het 'grenseffect' goed wordt weergegeven?

- A hogere accijns → 1 → 2 → 3 → minder accijnsinkomsten
- B hogere accijns → 1 → 3 → 2 → minder accijnsinkomsten
- C hogere accijns → 2 → 1 → 3 → minder accijnsinkomsten
- D hogere accijns → 2 → 3 → 1 → minder accijnsinkomsten
- E hogere accijns → 3 → 1 → 2 → minder accijnsinkomsten
- F hogere accijns → 3 → 2 → 1 → minder accijnsinkomsten

omzetontwikkeling drankhandelaren, slijterijen en cafés

1p 27 Welke correcte uitspraak kun je uit deze grafiek afleiden?

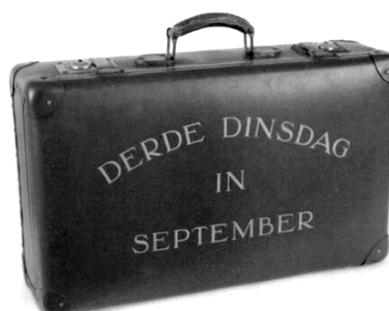
- A De omzet van de drankhandelaren daalde in de eerste drie kwartalen van 2012 ten opzichte van de omzet een jaar eerder.
- B De omzet van de drankhandelaren was in het tweede kwartaal van 2013 ongeveer 5,5% lager dan in het tweede kwartaal van 2012.
- C De omzet van de drankhandelaren was in het tweede kwartaal van 2013 2% lager dan in het tweede kwartaal van 2012.
- D De omzet van de drankhandelaren was in het eerste kwartaal van 2013 ongeveer 0,5% lager dan in het vierde kwartaal van 2012.

Besteden maar!

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 6 in de bijlage.

uit NPO-TV, 19 september:

De koopkrachtdaling van sommige ouderen blijkt veel groter te zijn dan het gemiddelde van 1,5%. Dit is de uitkomst van de koopkrachtberekeningen, die het Nibud heeft uitgevoerd.

- 1p 28 Megan heeft de televisie-uitzending over Prinsjesdag gevolgd. Ze maakt zich nu wel wat zorgen om haar oma. Oma heeft al niet zo heel veel geld te besteden en nu gaat haar koopkracht er nog verder op achteruit. Wat wordt er met koopkracht bedoeld?
- A de hoeveelheid geld die iemand te besteden heeft plus de premies die iemand betaalt
 - B de hoeveelheid geld plus goederen die iemand heeft minus de premies die hij moet betalen
 - C de hoeveelheid goederen of diensten die gekocht kunnen worden met het besteedbaar inkomen
 - D het inkomen waarmee goederen en diensten gekocht kunnen worden

Gebruik informatiebron 6.

- 2p 29 De regering wil ook de regels van de kinderbijslag veranderen. In 2014 werd Megan 16 jaar en haar broer Leo 10 jaar.
→ Bereken in twee decimalen hoeveel kinderbijslag de moeder van Megan en Leo in 2014 per kwartaal ontvangt. Schrijf je berekening op.

Behalve met bezuinigingen op de kinderbijslag zal het gezin van Megan ook nog rekening moeten houden met de inflatie. Om inflatie te meten wordt het consumentenprijsindexcijfer (CPI) gebruikt.

tabel de bestedingen van het gezin van Megan en de prijsstijgingen in 2014

categorie	wegingsfactor	prijsindexcijfer
wonen	0,35	104
voeding	0,30	102
kleding	0,20	98
overige	0,15	105

Gebruik de tabel.

- 2p 30 Bereken in twee decimalen het CPI voor het gezin van Megan. Schrijf je berekening op.

Thuis of in een bedrijf moet je soms bezuinigen. Echter, voor de economie van een heel land hebben hogere bestedingen ook veel positieve gevolgen.

- 1p 31 Door meer te besteden ontstaat een 'viciuze cirkel': bestedingen zorgen uiteindelijk voor meer bestedingen, heeft Megan tijdens de economieles begrepen.

Hieronder staan drie verschijnselen:

- 1 Het inkomen van werknemers neemt toe.
- 2 De productie stijgt.
- 3 De werkloosheid neemt af.

In welke regel staan deze verschijnselen zo, dat een logische gedachtegang ontstaat?

- A bestedingen nemen toe → 1 → 2 → 3 → bestedingen nemen toe
- B bestedingen nemen toe → 1 → 3 → 2 → bestedingen nemen toe
- C bestedingen nemen toe → 2 → 1 → 3 → bestedingen nemen toe
- D bestedingen nemen toe → 2 → 3 → 1 → bestedingen nemen toe
- E bestedingen nemen toe → 3 → 1 → 2 → bestedingen nemen toe
- F bestedingen nemen toe → 3 → 2 → 1 → bestedingen nemen toe

- 1p 32 Wanneer de overheid wil dat mensen meer gaan besteden, kan de overheid maatregelen nemen om het besteedbaar inkomen te laten stijgen.

→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

De overheid kan het besteedbaar inkomen van mensen laten stijgen door sociale premies te ...(1)... (verhogen / verlagen) of de inkomstenbelasting te ...(2)... (verhogen / verlagen).

Het is over met de “Liefde voor jou”!

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebronnen 7 en 8 in de bijlage.

Uitgeverij Books heeft drie onderdelen: tijdschriften, educatie en boeken. Met alle onderdelen gaat het minder goed. Als reden wordt aangevoerd dat de advertentiemarkt voor alle onderdelen is ingezakt.

- 1p **33** Naast afnemende advertentieopbrengsten zijn er nog meer oorzaken te noemen die kunnen leiden tot verlies bij Books.
→ Noem één oorzaak die kan leiden tot verlies bij Books.
- 2p **34** Books is ook uitgever van tijdschrift Love4U en ook daar valt de winst tegen.
De verkoopprijs inclusief 6% btw van Love4U is € 5,50 per exemplaar. De uitgever wilde een brutowinstmarge van 40% van de verkoopprijs exclusief btw, maar dat is niet gelukt. De brutowinstmarge is maar 30% van de verkoopprijs exclusief btw.
→ Bereken in twee decimalen de behaalde brutowinst in euro's van één exemplaar Love4U. Schrijf je berekening op.
- 1p **35** De brutowinst op Love4U is volgens de uitgeverij te laag.
Uit welke twee onderdelen bestaat de brutowinst van Love4U?
A de inkoopwaarde en de bedrijfskosten
B de nettowinst en de bedrijfskosten
C de omzet en de bedrijfskosten
D de opbrengst verkopen en de nettowinst

Naast de problemen met de tijdschriften is ook de omzetontwikkeling van boeken een probleem. De totale omzet van Books in 2012 was € 176 miljoen.

Gebruik informatiebronnen 7 en 8.

- 1p **36** Bereken de omzetverandering in euro's van boeken bij Books in 2012 ten opzichte van 2011. Schrijf je berekening op.
- 1p **37** Tegenwoordig worden er minder papieren boeken gekocht. Technologische ontwikkelingen zijn van invloed op de afzet van Books.
→ Geef één voorbeeld van een technologische ontwikkeling, waardoor de verkoop van papieren boeken af kan nemen.
- 1p **38** Books is gedwongen te reorganiseren omdat er al sinds 2010 sprake is van een dalende omzet.
Books wil de omzet verhogen, maar haar prijzen niet veranderen.
→ Welke andere maatregel zou Books kunnen nemen om haar omzet te verhogen?

Crisis in de EMU

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 9 in de bijlage.

uit een krant:

Verschillende landen die in 2012 lid zijn van de Europese Monetaire Unie (de EMU-landen), ondervinden financiële problemen.

Er zijn flinke verschillen tussen deze EMU-landen. Zo verschillen de prijzen in die landen sterk en ook de omvang van de staatsschuld van deze landen loopt sterk uiteen.

- 2p **39** Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2), (3) en (4) op je antwoordblad.

Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

In EMU-landen kunnen prijzen gemakkelijk vergeleken worden, en zal er ...**(1)**... (meer / minder) gekocht worden in landen met lage prijzen. Daardoor gaan de prijzen in deze landen ...**(2)**... (dalen / stijgen). In landen met hoge prijzen zal de vraag ...**(3)**... (afnemen / toenemen) en zullen de prijzen gaan ...**(4)**... (dalen / stijgen).

Gebruik informatiebron 9.

- 1p **40** Elk EMU-land heeft te maken met een staatsschuld. Dit is een schuld die de overheid gedurende meerdere jaren opgebouwd heeft door meer uit te geven dan te ontvangen.

Het nationaal inkomen van Italië in 2012 was € 1.567.000.000.000.

→ Bereken de staatsschuld van Italië in 2012. Schrijf je berekening op.

Binnen de EMU gelden strenge financiële regels over de staatsschuld en het begrotingstekort van de overheid. Veel landen hebben deze regels in de afgelopen jaren regelmatig overtreden.

- 1p **41** Als een EMU-land deze regels overtreedt, kan er een boete volgen. Toch is deze boete nog nooit opgelegd aan een EMU-land.

→ Geef een verklaring waarom deze boete nog nooit is opgelegd aan een EMU-land.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Gebruik informatiebron 9.

- 1p **42** In welk EMU-land is er in 2012 een begrotingsoverschot?
- A in Duitsland
 - B in Estland
 - C in Luxemburg
 - D in Spanje
- 2p **43** Griekenland heeft al vele jaren flinke tekorten. De Griekse overheid wil de staatsschuldquote flink verlagen.
In 2012 was het Griekse nationaal inkomen € 187,5 miljard. In 2013 was er een daling van het nationaal inkomen van 4,0% ten opzichte van 2012. De schuld in 2013 bedroeg € 288 miljard.
→ Bereken de staatsschuldquote van Griekenland in procenten van het nationaal inkomen in 2013. Schrijf je berekening op.

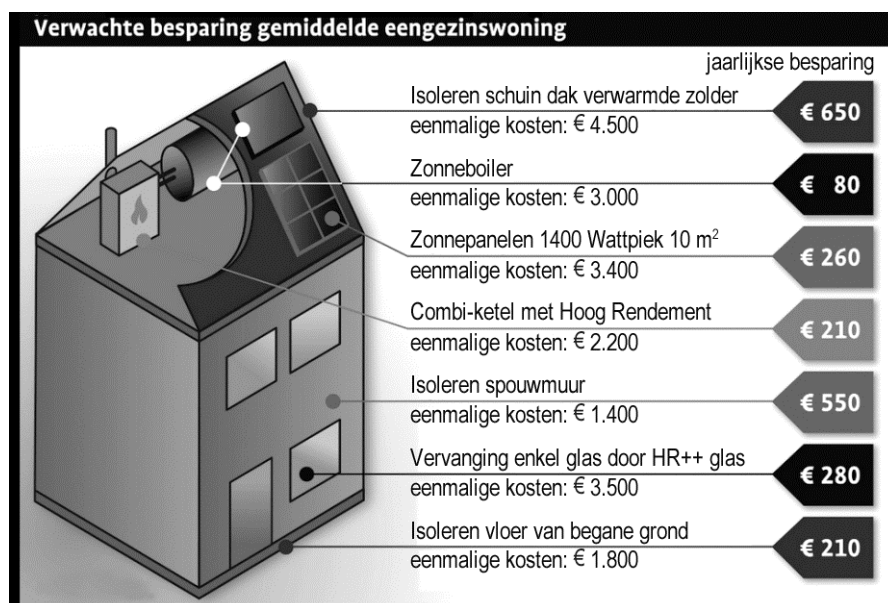
Bijlage VMBO-GL en TL
2017

tijdvak 1

conomie CSE GL en TL

Verbouw bewust!

informatiebron 1 www.milieucentraal.nl

informatiebron 2 verbruik en uitstoot

verbruik vóór investeringen	verbruik ná investeringen	uitstoot CO ₂
elektriciteit 4.000 kWh	elektriciteit 3.400 kWh	515 kg per 1.000 kWh
gas 2.000 m ³	gas 1.600 m ³	890 kg per 500 m ³

informatiebron 3 lening bij de Ortusbank of bij de gemeente

duurzaamheidslening gemeente

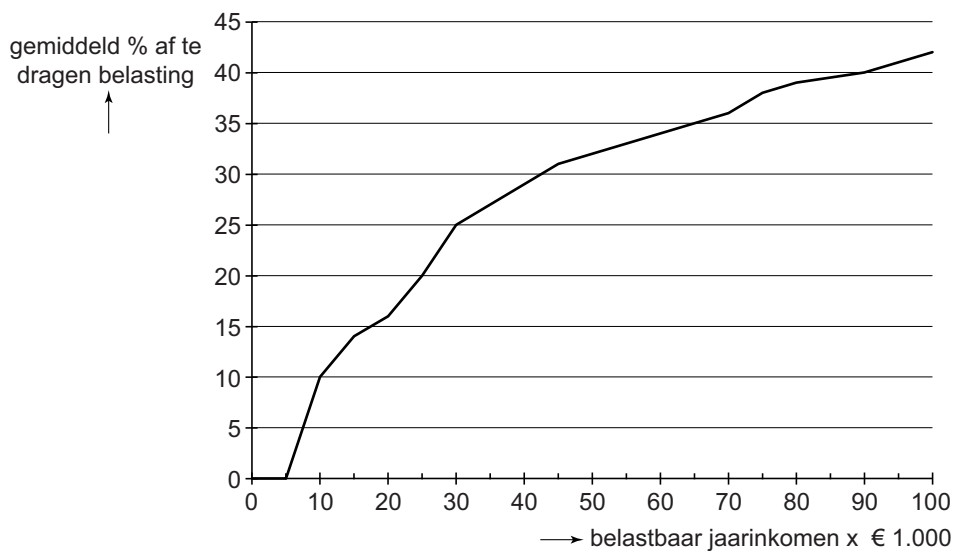
krediet	maandbedrag	looptijd in jaren
€ 5.000	€ 46	10
€ 7.000	€ 64	10
€ 10.000	€ 67	15
€ 15.000	€ 100	15
€ 25.000	€ 168	15

lening Ortusbank

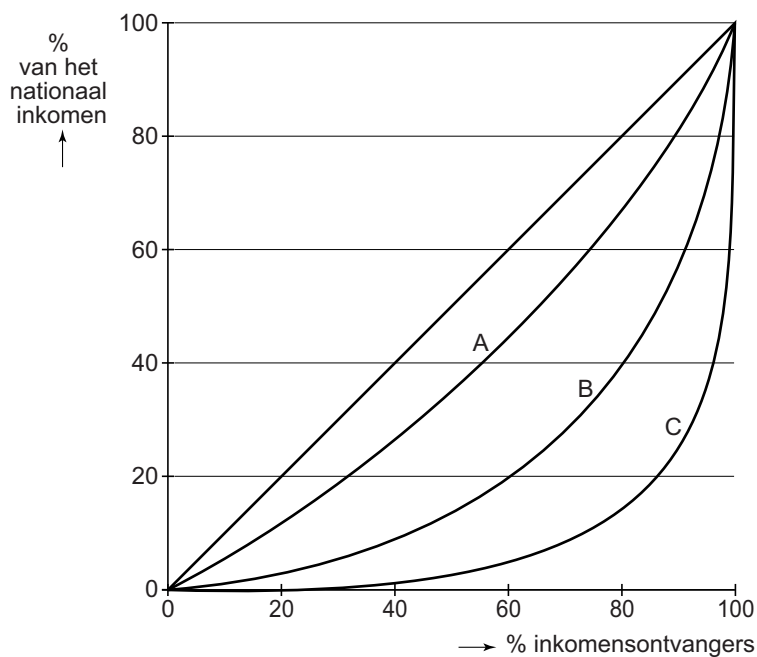
krediet	maandbedrag	looptijd in jaren
€ 10.000	€ 212	5

Wie betaalt de hoogste heffing?

informatiebron 4 gemiddeld percentage belasting dat afgedragen moet worden over het belastbaar jaarinkomen

informatiebron 5 inkomensverdeling in Nederland in diverse jaren

Besteden maar!

informatiebron 6 kinderbijslag in 2013

Hoeveel kinderbijslag u krijgt, hangt af van de leeftijd van uw kind.
U ontvangt de kinderbijslag per kwartaal.

kinderbijslag: bedrag in euro per kwartaal in 2013

	0 t/m 5 jaar	6 t/m 11 jaar	12 t/m 17 jaar
bedrag per kind in €	191,65	232,71	273,78*

* **basisbedrag in 2013: € 273,78**

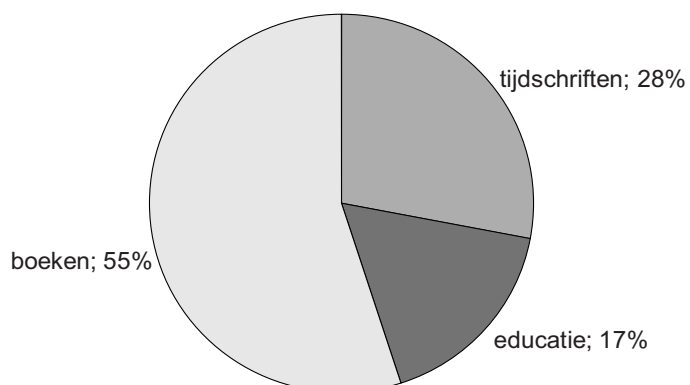
Voor de kinderbijslag in 2014 geldt:

- De bijslag voor kinderen van 12 t/m 17 jaar gaat van 100% naar 90% van het **basisbedrag** in 2013.
- De bijslag voor kinderen van 6 t/m 11 jaar gaat van 85% naar 80% van het **basisbedrag** in 2013.

Het is over met de “Liefde voor jou”!

informatiebron 7 verdeling van de omzet

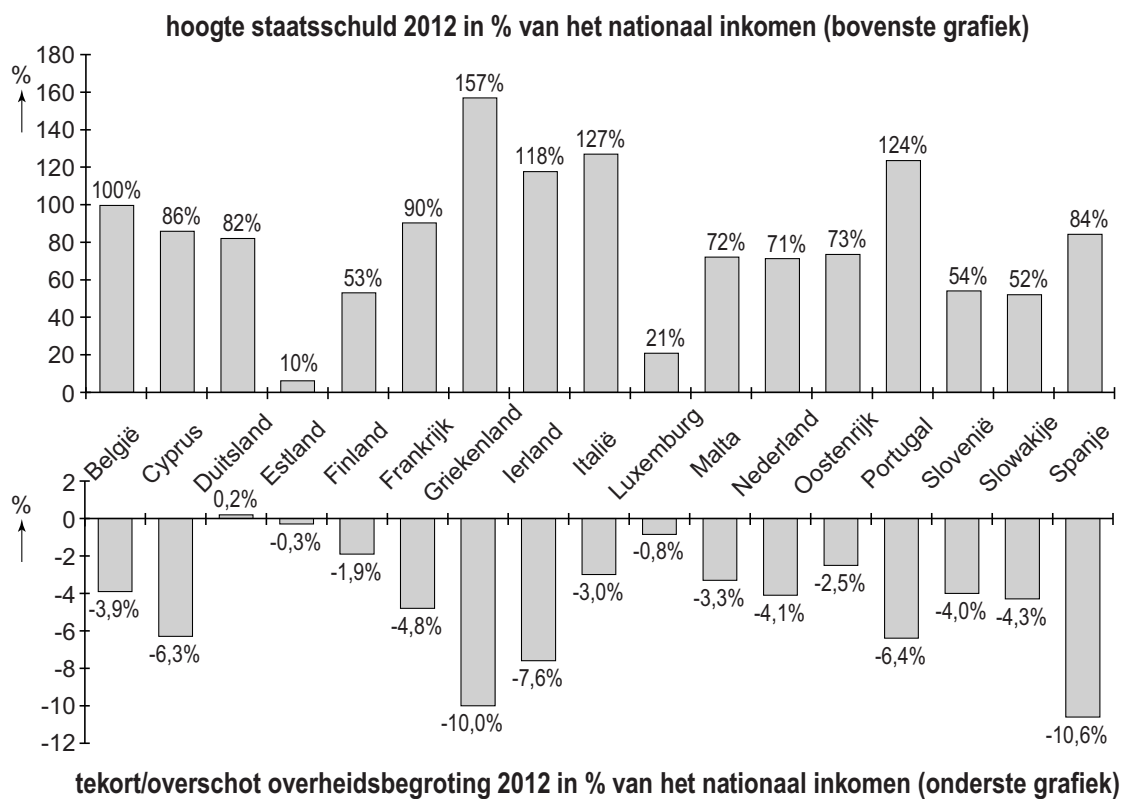
omzetverdeling Books 2009 t/m 2012

informatiebron 8 vier jaar Books

jaren	2009	2010	2011	2012
jaaromzet in €	145.804.000	201.855.000	189.815.000	176.000.000

informatiebron 9 staatsschulden en begrotingen

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

Verbouw bewust!

1 maximumscore 1

voorbeelden van juiste antwoorden:

- aflossingen
- rentelasten
- verzekeringspremies
- ozb
- rioolrechten
- kosten voor nutsvoorzieningen

indien twee juist 1
indien één of geen juist 0

2 maximumscore 2

- voorbeelden van een juist voordeel van verbouwen: 1
 - Je kunt in je eigen buurt blijven wonen.
 - Je hoeft geen overdrachtsbelasting/notariskosten te betalen.
- voorbeelden van een juist nadeel van verbouwen: 1
 - Je verdient de investering niet terug.
 - Je hebt overlast van de verbouwing.

3 D

4 maximumscore 2

voorbeeld van een juiste berekening:

- besparing elektriciteit: $(4.000 \text{ kWh} - 3.400 \text{ kWh}) = 600 \text{ kWh}$
 $\frac{600 \text{ kWh}}{1.000 \text{ kWh}} \times 515 \text{ kg} = 309 \text{ kg}$ 1
- besparing gas: $(2.000 \text{ m}^3 - 1.600 \text{ m}^3) = 400 \text{ m}^3$
 $\frac{400 \text{ m}^3}{500 \text{ m}^3} \times 890 \text{ kg} = 712 \text{ kg}$ 1

5 D

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

6 maximumscore 2

voorbeeld van een juiste berekening:

• lening Ortusbank	€ 212 × 60 = € 12.720	1
• duurzaamheidslening gemeente	€ 67 × 180 = € 12.060	
voordeel	€ 12.720 – € 12.060 = € 660	1

Opmerking

Wanneer het voordeel onjuist is berekend: maximaal 1 scorepunt toekennen.

Werken bij de supermarkt

7 B

8 C

9 maximumscore 1

voorbeeld van een juiste berekening:

$$\frac{21}{28} \times 100\% = 75\%$$

10 maximumscore 2

• voorbeelden van een juist argument voor de mening van Hanna:	1
– Jongere werknemers zijn fitter, enthousiaster en ambitieuzer dan oudere werknemers (en zullen daardoor productiever zijn).	
– Jongere werknemers hebben de laatste opleidingen gevolgd en zijn op de hoogte van de laatste ontwikkelingen (en zullen daardoor productiever zijn).	
• voorbeeld van een juist argument voor de mening van Boas:	1
Oudere werknemers hebben meer ervaring (en zullen daardoor productiever zijn).	

11 maximumscore 1

voorbeeld van een juiste reden:

De brutowinst is het verschil tussen de verkoopwaarde (omzet) en de inkoopwaarde. (De loonkosten hebben daar geen invloed op.)

12 maximumscore 1

voorbeelden van een juiste uitleg:

- De leveranciers krijgen een lagere prijs voor hun producten, omdat de supermarkten onder druk van prijsverlagingen kortingen bij de leveranciers bedingen.
- Supermarkten gaan mogelijk failliet en leveranciers verliezen hierdoor klanten.

Wie betaalt de hoogste heffing?

13 D

14 maximumscore 1

(1) het gedeelte boven de € 70.000

(2) lagere

indien twee juist

1

indien één of geen juist

0

15 B

16 maximumscore 1

(1) prijzen

(2) gestegen

indien twee juist

1

indien één of geen juist

0

17 A

Export

18 maximumscore 1

voorbeeld van een juist argument:

(Een open economie is kwetsbaar,) omdat deze economie afhankelijk is van het buitenland (als het daar economisch slechter gaat).

19 maximumscore 1

voorbeelden van een juist argument:

- (Een open economie levert de inwoners meer welvaart op,) omdat er meer goederen vanuit het buitenland beschikbaar komen om behoeften te bevredigen.
- In een open economie wordt tevens inkomen verdiend door de export.

20 maximumscore 1

voorbeeld van een juiste berekening:

$$€ 8,50 \times \frac{102,0}{100} = € 8,67$$

21 maximumscore 2

- (1) stijgen
- (2) goedkoper
- (3) verbetert

indien drie juist	2
indien twee juist	1
indien één of geen juist	0

22 maximumscore 1

- (1) toenemen
- (2) btw

indien twee juist	1
indien één of geen juist	0

Gaat de accijns over de grens?

23 maximumscore 2

voorbeeld van een juiste berekening:

- belastingen in euro: € 0,07 + € 0,35 = € 0,42 1
- in procenten: $\frac{€ 0,42}{€ 2,00} \times 100\% = 21\%$ 1

24 maximumscore 1

voorbeeld van een juist doel:

De overheid wil het gebruik van goederen die slecht zijn voor de volksgezondheid terugdringen / afremmen.

25 maximumscore 2

voorbeeld van een juiste berekening:

- accijns na verhoging: € 0,34 × 1,1 × 1,0575 = € 0,40 (€ 0,395505) 1

Opmerking

Let op: € 0,34 × 1,1575 = € 0,39 (€ 0,39355) is onjuist.

- benodigde afzet: $\frac{€ 387.907.136}{€ 0,40} = 969.767.840$ liter 1

of

- $\frac{€ 387.907.136}{€ 0,395505} = 980.789.461,57$ liter 1

Opmerking

Afrondingsverschillen niet fout rekenen.

26 C

27 C

Besteden maar!

28 C

29 maximumscore 2

voorbeeld van een juiste berekening:

- Megan: 0,9 × € 273,78 = € 246,40 1
- Leo: 0,8 × € 273,78 = € 219,02 +
€ 465,42 1

Vraag	Antwoord	Scores
30	maximumscore 2 voorbeeld van een juiste berekening:	
	• $CPI_{Megan} = (0,35 \times 104) + (0,30 \times 102) + (0,20 \times 98) + (0,15 \times 105) =$	1
	• $(36,4 + 30,6 + 19,6 + 15,75) = 102,35$	1
31	D	
32	maximumscore 1 (1) verlagen (2) verlagen	
	indien twee juist	1
	indien één of geen juist	0

Het is over met de “Liefde voor jou”!

- 33 maximumscore 1**
voorbeelden van een juiste oorzaak:
- afnemende verkopen
 - kostenstijgingen
- 34 maximumscore 2**
voorbeeld van een juiste berekening:
- prijs exclusief btw: $\frac{€ 5,50}{106} \times 100 = € 5,19$ 1
 - brutowinst per exemplaar: $€ 5,19 \times 0,30 = € 1,56$ 1
- 35 B**
- 36 maximumscore 1**
voorbeeld van een juiste berekening:
 $0,55 \times (€ 176.000.000 - € 189.815.000) = -€ 7.598.250$
- 37 maximumscore 1**
voorbeelden van een juist voorbeeld:
- een toenemend gebruik van elektronische boeken (e-books)
 - het toenemend gebruik van audio-boeken
- 38 maximumscore 1**
voorbeelden van een juiste maatregel:
- meegaan met de marktontwikkeling van digitaliseren
 - de lay-out van de tijdschriften zo veranderen, dat deze aantrekkelijker wordt voor de consument
 - een reclamecampagne starten om de bekendheid van haar producten te vergroten

Crisis in de EMU

39 maximumscore 2

- (1) meer
- (2) stijgen
- (3) afnemen
- (4) dalen

indien vier juist	2
indien drie of twee juist	1
indien één of geen juist	0

40 maximumscore 1

voorbeeld van een juiste berekening:

$$€ 1.567.000.000.000 \times 1,27 = € 1.990.090.000.000$$

41 maximumscore 1

voorbeelden van een juiste verklaring:

- Het land heeft het blijkbaar financieel al moeilijk en nu moet het ook nog een boete betalen (dan moet het land nog meer lenen).
- Het land heeft een dermate sterke politieke positie in de EMU, dat het een boete kan tegenhouden.

42 A

43 maximumscore 2

voorbeeld van een juiste berekening:

- nationaal inkomen in 2013: $€187,5 \text{ miljard} \times 0,96 = € 180 \text{ miljard}$ 1
- schuld in % in 2013: $\frac{€ 288 \text{ miljard}}{€ 180 \text{ miljard}} \times 100\% = 160\%$ 1

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 30 mei.

Ook na 30 mei kunt u nog tot 14 juni gegevens voor Cito accorderen. Alle gegevens die vóór 14 juni zijn geaccordeerd, worden meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in de webbased versie van Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

informatiebron 1 www.milieucentraal.nl